

Zoe Rosinach Pedrol

(Lleida, 1894 - Saragossa, 1973)

Primera doctora espanyola en farmàcia

QUINTÍ CASALS

La història vital de Zoe Rosinach Pedrol va lligada, inexorablement, a la història universitària espanyola, en particular, i a la reivindicació professional i humana de la dona, en un sentit més general. Zoe va nedar contra corrent, es féu forta amb l'exercici del seu dret com a persona i, per això, cal considerar-la un referent de la lluita femenina de començaments del segle XX.

No debades, fins a l'any 1910 la dona va tenir l'accés lliure a la universitat vedat. Només amb alguns permisos especials expedits pel rei, algunes dones havien pogut llicenciar-se en medicina i doctorar-se el 1882. La desastrosa situació es corregí, en part, l'11 de juny de 1888, quan el Govern publicà una Reial Ordre que donava permís a les dones per matricular-se en els estudis superiors d'una forma privada, és a dir, només podien examinar-se en els centres universitaris a finals de curs.

A pesar de les traves legals, la presència de la dona en la universitat va prendre protagonisme i algunes pioneres assoliren la fita màxima en les diferents branques acadèmiques. Una d'elles fou Zoe Rosinach Pedrol, lleidatana de naixement que es doctorava en farmàcia el 1920. Tot i que la data pot semblar tardana, sobretot si la comparem amb el primer doctorat femení de medicina, esdevingut el 1882, la carrera de Farmàcia era un tercer grau independent de les ciències de la salut des del pla d'estudis aprovat pel Parlament el 1845. Aquest darrer document la deslligava de la Medicina i, amb Dret i Teologia, ampliava a quatre les carreres aprovades en l'anterior pla de 1836.

El currículum de Zoe superava, el 1920, el de María Dolores

Martínez, la primera llicenciada espanyola en farmàcia el 1893, i el d'Elvira Moragas, la qual cursà el doctorat el 1905 però no arribà a redactar la tesi perquè ingressà abans en un convent de l'orde dels Carmelites.

Zoe emulava, així, l'altra heroïna acadèmica lleidatana, Martina Castells, doctorada en medicina només tres dies després que Maria Dolores Aleu, la primera espanyola que assolí aquest grau el 6 d'octubre de 1882. Així les coses, Lleida entrava, sense tenir cap centre de tercer grau en el seu sòl durant tot el segle XIX i gran part del XX, per la porta gran de la història universitària espanyola. La coincidència, tan extraordinària com inversemblant, de trobar dues lleidatanes entre les primeres doctores espanyoles és això, una simple coincidència. La societat lleidatana era tan o més masclista que la de les grans capitals espanyoles, i si en el seu si sorgiren aquestes figures universitàries fou, en primer lloc, pel suport incondicional de la seva família i, en segon, per la tenacitat de les dues protagonistes en llur propòsit d'assolir l'objectiu acadèmic que s'havien marcat.

Martina era filla d'un metge republicà que destacà en la segona part del segle XIX per la defensa dels drets socials, mentre que Zoe sempre va rebre el suport dels pares, ambdós relacionats professionalment amb la medicina, els quals no dubtaren a empenyorar el seu patrimoni perquè els seus fills, sense distinció de sexe, poguessin estudiar la carrera que havien escollit. La resta del treball, evidentment, era cosa de cadascú.

El pare de Zoe, Pau Rosinach, natural de Juneda, era un dentista ambulat, que també venia productes elaborats per ell mateix i feia petites curacions amb alguna de les seves fórmules magistrals. Més gran, estudià medicina i s'especialitzà en odontologia. Pau va casar-se amb Carme Pedrol, natural de Lleida, que exercia de llevadora a la ciutat. Ambdós van establir-se definitivament a Lleida, al carrer Blondel número 22.

De la seva unió van nàixer quatre fills: Carme, París (per als de casa, Carmel en els documents oficials), Zoe i Pau, la menor. Era una família liberal i culta, que no va dubtar a educar els fills d'una

forma íntegra. Especialment remarcable és el fet que dues filles, Zoe i Pau, estudiessin carreres universitàries, farmàcia la primera i odontologia la segona, quan aquest era un fet extraordinari, a nivell individual, per a l'època.

Peculiaris foren també els noms triats per als descendents, molt poc habituals per als infants de finals de segle XIX. En aquest sentit, els familiars comenten que l'únic fill home l'hagueren de batejar amb el nom de Carmel en comptes de París, que era el que pretenien posar-li els pares, per l'oposició frontal del mossèn de la parròquia. Amb tot, en el si familiar sempre l'anomenaren París i deixaren l'apel·latiu Carmel per als documents oficials. Tampoc era habitual el nom de Zoe o Pau per a les dues filles menors, cosa que fa pensar en alguna advocació sanitària per a la tríada onomàstica escollida. No debades, París, d'origen grec, vindria a dir que era el que millors socors podia donar; Zoe, també grec, es traduiria per vida; i Pau, d'origen llatí, vindria a ser tranquil·litat o harmonia.

Tanmateix, dels quatre fills, dos moriren prematurament i en circumstàncies tràgiques: Carme, la gran, deixà aquest món en l'epidèmia de grip de l'any 1918, mentre que Carmel/París, el segon, ho féu cap als 30 anys en una rutinària operació d'apendicitis. Una sort ben diferent van córrer les dues filles menors del matrimoni Rosinach-Pedrol. Així, Zoe, que va néixer el dia 6 de febrer de 1894, i Pau, que ho féu el 20 de juny de 1897, van cursar senyals carreres universitàries relacionades amb la medicina i seguir, durant els primers anys, inquietuds vitals paral·leles.

Després de superar el batxillerat a l'Institut General i Tècnic de Lleida el juny de 1913, Zoe va cursar farmàcia, mentre Pau estudiava odontologia entre 1914 i 1920. Però la carrera acadèmica de Zoe no fou gens fàcil, sobretot per les dificultats externes que es trobà en el seu camí. D'aquesta manera, després de superar el curs preparatori a l'estiu i matricular-se a la Universitat de Barcelona el setembre de 1913, fins al curs 1915-1916 aprovà totes les assignatures amb excel·lent o matrícula d'honor, a excepció de l'anàlisi química, assignatura que des de l'exercici 1914-1915 arrossegava per la negativa frontal del seu catedràtic a aprovar-la. Tampoc era

senzilla l'assistència diària a les classes, perquè Zoe i dues companyes més s'asseien separades dels homes i un catedràtic de la universitat les acompanyava personalment al seu domicili per assegurar la seva integritat.

Tot i així, la vocació i tossuderia acadèmica de Zoe van poder amb tot. Davant els problemes amb l'anàlisi química, la universitària no s'ho va pensar dos cops i el següent curs traslladà la matrícula a la Universitat Central de Madrid. Acollint-se a una nova normativa aprovada el 9 de desembre de 1916, que autoritzava l'examen en un altre centre als alumnes que només els restava d'una a tres assignatures per acabar una carrera, sol·licità l'ingrés a la Central de Madrid. Allí, ornà el seu expedient amb la mateixa brillantor amb què ho havia fet abans de creuar-se amb el catedràtic d'anàlisi química, i acabà els estudis amb les màximes qualificacions fins a cloure la llicenciatura. L'oposició masculista d'aquell professor fou una trista anècdota en el seu currículum que, tanmateix, la nova doctora tampoc explicà molts cops públicament. Zoe coneixia el joc a què jugava i les dificultats que trobaria en una societat que no estava preparada per al progrés acadèmic i professional de la dona.

Només amb la seva força de voluntat i un esforç superb aconseguí fer realitat el seu somni de llicenciar-se en farmàcia quan aprovà l'examen de grau el 16 i 17 de febrer de 1917. A pesar que el títol no li fou expedit fins al 10 de setembre de 1919, Zoe, que, repetim, sentia autèntica passió per la farmàcia, convencé abans el doctor Francisco de Castro, catedràtic de l'assignatura de Microbiologia, perquè sol·licités una plaça d'investigadora al doctor Obdulio Fernández, que dirigia l'Institut Nacional d'Higiene Alfons XIII.

La seva instància fou acceptada i en poc temps, el 17 de juny de 1920, llegia i aprovava amb excel·lent per unanimitat la seva tesi doctoral, dirigida pel doctor Antonio Ruíz Falcó, inclosa en la secció d'epidemiologia de l'esmentat institut nacional. El treball, una succinta argumentació de 70 planes, es titulava: *Bacilos diftérico y pseudo diftérico. Crítica de los procedimientos empleados para su diferenciación y modificación introducida al método de Costa, Troisier y*

Dauvergne, i va merèixer l'elogi de la comunitat farmacèutica nacional, fins al punt que l'institut li oferí la possibilitat de continuar investigant en el centre. Tot i els ràpids progressos inicials, Zoe no demanà el títol de doctora fins al 1952, el qual li fou expedit per la universitat el 3 d'abril d'aquell any.

Després de la solitària cursa contra la incomprensió general, els elogis a la seva constància començaven a arribar. El

rei en persona felicità la nova doctora en un dinar organitzat per la casa reial en honor dels graduats durant aquell curs en l'institut que portava el seu nom. També, la revista *Blanco y Negro*, en el número 1.525, reproduïa la fotografia de Zoe abillada amb els atributs del grau universitari que la distingien com la primera doctora en farmàcia d'Espanya. L'esdeveniment tingué ressò a Lleida, ja que aparegué la seva fotografia al Butlletí Oficial de Farmacèutics de la província acompanyada d'una felicitació.

En els darrers anys d'estudi a Madrid, Zoe estigué acompanyada per la seva germana Pau, que també traslladà la matrícula de medicina de la Universitat de Barcelona a la Central el setembre de 1917. El 21 de juliol de 1920, un mes després que Zoe, Pau Rosinach aprovava odontologia.

Aquells foren mesos viscuts amb intensitat per les germanes Rosinach Pedrol, que de la mà de Victoria Kent també participaren en els primers moviments feministes espanyols. La desgraciada experiència acadèmica viscuda per la nova doctora en farmàcia era un exemple per a les universitàries de la dècada dels 20, i demostrava que la dona havia d'organitzar-se si volia ocupar el lloc que li pertocava en la societat. Des que el moviment sorgí a Espanya,

Foto: Col·legi de Farmacèutics de Lleida

Zoe fou una activa feminista. Així, el 1920 fou nomenada primera secretària de la Juventud Universitaria Feminista de Madrid, fundada sota l'empara de l'Asociación Nacional de Mujeres Españolas, la primera organització espanyola creada, el 1918, en defensa dels drets de les dones.

La Joventut Universitària Femenina, presidida per Clara Campoamor, comptava amb famoses universitàries en les seves files com Victoria Kent o Elisa Soriano, i el compromís absolut de Zoe, la qual es traslladà a Barcelona, segons informava el diari *La Vanguardia* del 12 d'octubre de 1920, per fundar-hi una delegació.

A Barcelona arribà en companyia de la seva germana Pau, amb la qual compartia llaços familiars i preocupacions de gènere. Ambdues germanes, davant l'imminent inici de la seva carrera professional, devien experimentar sensacions i frustracions similars, cosa que determinà la defensa conjunta dels drets de la dona en la dècada dels 20. Tanmateix, el camí vital de cadascuna se separà molt aviat. Així, mentre que Pau fou escollida primera presidenta de la Joventut Universitària Femenina de Barcelona (*La Vanguardia*, 8 de desembre de 1922) i iniciava un periple dirigent en el si de les associacions feministes fins que emigrà a Xile, on morí, la vida de Zoe féu un gir radical en un dels viatges en tren de Barcelona a Madrid o a l'inrevés.

Efectivament, en els incòmodes seients del tren que unia les estacions de les dues grans capitals espanyoles, Zoe va coincidir més d'un cop amb el doctor Pedro Baringo Alcolea, que també prenia aquell mitjà de transport amb una certa freqüència per traslladar-se de Saragossa a Albalate del Arzobispo (Terol), poble en el qual tenia assignada la plaça. En algun d'aquells viatges el metge, després de la pertinent i educada presentació, va plantejar-li una capciosa pregunta a la farmacèutica per sondejar els seus coneixements, a la qual Zoe va respondre correctament sense molestar-se. Després de compartir un curt nuviatge epistolar, es casaren i Zoe es traslladà a Albalate del Arzobispo per fundar una família. La parella va engendrar dos fills molt aviat : Joaquín, que nasqué el 17 de febrer de 1922, i Pedro, que ho féu el 24 d'octubre de 1924.

Tot semblava anar massa ràpid per a Zoe, una dona que, segons els testimonis dels que la van conèixer, destacava per la seva serenitat. Però els cants de sirena d'un ràpid enamorament arrossegaren Zoe per camins poc escrutats per la doctora, que fins llavors havia navegat entre experiments químics i bassals de feminisme.

De cop i volta es trobava en un poble on la majoria de la població era contrària al treball professional de la dona, amb dos nadons i l'única farmàcia del poble ocupada per un altre titular. Degueren ser anys difícils per a Zoe, allunyada de la seva ciutat natal, dels seus col·legues, sense possibilitat d'exercir la farmàcia... Moltes dones haguessin llançat la tovallola i s'haguessin tancat en el si familiar per desenvolupar amb correcció el paper de mestressa de casa, que era el rol habitual de la dona en la societat espanyola de la dècada del 20, però Zoe no estava feta d'aquesta fusta. La doctora esperà el seu moment i quan el farmacèutic titular d'Albalate morí el 1930, ràpidament es donà d'alta al Col·legi de Farmacèutics de Terol, el 6 de maig de 1930, per ocupar el seu lloc interinament.

Més endavant, al gener de 1932, transcorregut el termini temporal establert per la llei del moment, va obrir la primera farmàcia al seu nom, en el mateix edifici on vivia i el seu marit també tenia la consulta, amb la qual cosa s'assegurava l'atenció professional i familiar. Llavors, Zoe, que també era una dona molt calculadora, va prendre al seu servei una noia de 14 anys, en un futur no molt llunyà rebatejada en el si familiar com la *tata Joaquina*, perquè l'ajudés en les tasques domèstiques. Fou llavors quan la doctora, que mantenia el lligam gastronòmic amb Lleida, ensenyà a cuinar a la serventa els caragols a la llauna, l'escudella, les carxofes i la carn a la brasa que tant l'apassionaven, sent fonamental sucra el pa amb tomàquet per menjar a la seva taula.

Per tant, a començaments de la dècada dels 30, Zoe semblava reorganitzar la seva vida, compaginant les seves dues grans passions, família i farmàcia. Pedro i Zoe foren un matrimoni culte. En la seva llar mai faltà un o dos periòdics que diàriament llegien, ni tampoc les revistes i butlletins per estar al dia en les seves respectives professions. Aquest ambient influí en els fills, que també

estudiaren sengles carreres universitàries i foren reconeguts en les seves professions. Joaquín, mort el 1987, heretà la passió materna i es doctorà en farmàcia el 1950. Altrament, Pedro, el menor, estudià dret i fou un destacat professor universitari i president de la Diputació de Saragossa de 1970 a 1974.

Tanmateix, la conflictivitat política que vivia el país en la dècada dels 30 del segle XX canvià de soca-rel la tranquil·la vida del matrimoni a Albalate del Arzobispo, on el pare era considerat de dretes. El metge patí, l'abril de 1936, un atemptat en explotar un petit artefacte en la llar familiar. La situació es complicà encara més i la nit del 26 de maig la família Baringo Rosinach hagué de marxar a corre-cuita cap a Saragossa, ja que algú els avisà que un grup d'esquerres es dirigia al seu domicili per assassinar el metge. Un cop arribats a la capital aragonesa, Pedro fou empresonat per roig, confosos uns i altres pel seu tarannà liberal que li impedia prendre partit per cap dels dos blocs en conflicte.

Aquells primers anys a Saragossa foren difícils per al matrimoni, amb el marit sota sospita política i amb la doctora demanant la col·legiació, el 15 de juny de 1936, sense rebre resposta. De nou la tossuderia, que amarava Zoe en les accions que es proposava, es posà de manifest en aquest nou episodi vital, perquè tornà a demanar la seva inscripció en el Col·legi de Farmacèutics de Saragossa el 23 de novembre de 1937. Aquest cop va rebre una resposta afirmativa a la seva demanda i el dia 15 de gener de 1938 el col·legi l'autoritzava a obrir una apotecaria al número 1 del carrer Cortes de Aragón. La farmacèutica no tenia diners i una empresa del ram avalà la nova oficina amb l'única penyora de la seva paraula. Al cap de tres anys, el 20 de maig de 1941, traslladà definitivament l'oficina al número 34 del carrer Hernán Cortés de la capital aragonesa, la qual dirigí fins al dia del seu traspàs, esdevingut el 31 de gener de 1973. Joaquín, el seu fill, regentà la farmàcia fins a l'any 1983, en què la traspasà definitivament.

Zoe, com a farmacèutica, destacava per la seva dedicació en l'elaboració, gairebé artesana, de fórmules magistrals amb un segell molt personal i, segons expliquen els seus descendents, els

darrers anys de la seva vida veia impotent com la professió evolucionava a la simple expedició comercial dels medicaments preparats per laboratoris multinacionals. Zoe estimava la farmàcia, i fins al dia de la seva mort va regentar la seva oficina personalment i rebia les publicacions periòdiques que la mantenien informada dels darrers avenços.

Encara que la doctora va desenvolupar la seva tasca investigadora i professional fora de les contrades lleidatanes, és inqüestionable el seu lligam amb Lleida. A banda de les relacions familiars que conservava amb els descendents del seu germà, no podia dissimular l'accent català de la seva parla. També solia recordar la boira i els passeigs que feia amb la seva família per la Banqueta, al cantó del riu Segre. Però on més manifestà la seva afecció per Lleida, reiterem, fou en les manifestacions culinàries que solia exhibir. A més a més, per Nadal mai mancaren en la seva taula els torrons de mel, pinyons i avellanes que tant li agradaven i que algú li enviava des d'algun indret de Ponent.

Zoe fou una lluitadora molts cops incompresa per la societat que l'envoltava, cosa que conformà una personalitat rocosa, introvertida, seriosa i reservada, la qual, al mateix temps, acompanyava amb una modèstia digna de ser rellevada. Els clients habituals de la seva oficina mai van saber que els atenia la primera doctora en farmàcia d'Espanya, i la família només se n'assabentà quan la va veure alterada un dia perquè una revista va publicar el nom d'una altra companya com la primera doctora espanyola en farmàcia per equivocació. Zoe necessitava la solitud i la gaudia acompanyada d'un gat perenne, que mudava cada cop que moria, però que resuscitava amb l'inalterable nom de Bobby. Els felins compartiren els seus secrets i l'últim marxà després de Zoe en silenci, tot i deixar l'herència d'un gran interrogant flotant en l'ambient: va néixer abans d'hora aquesta dona excepcional?